

ИЗ ЛЕКСИКЕ СЕЛА ЛЕПЕТАНА

До последњих деценија прошлог стољећа људи су у овом селу поред наследног презимена добијали и ненаслебени патристички назив, нпр. Иво Антонов, Антон Луков, Томо Стијенов, Мато Шширов, Нико Аштин (Андријин) и др.

Они називи изговарани са именом као једна сложена реч с акцентом на другом њеном делу, употребљавани су се међу онима који су знали ко се подразумева под тим називом. Такав назив употребљава се и данас кад се спомену људи са тим називом, иако више од њих нико није жив.

Трајније остају ови називи у писму. У документима у которском архиву нпр. *Crille Radov da Lepetani* (год. 1543).

Из овог као и из других примера види се да су се ови називи признавали као презимена и тако уносили у службене списе ако се није знало стално, наслебено презиме. Ако се знало, стално презиме се уносило без ненаслебеног овог доцнијег назива, нпр. *Živko Radnovič da vechis* без да (1397, ово је Вјеће брдо повише Лепетана). «Вук Карачић каже да се у Србији сваки познавао по своме оцу додавши очинOME крштеном имену-овић или евић, код имена која се свршавају на је и о само вић, а код онијех која се свршавају на а само ић, н. п. Милановић, Милојевић, Ранковић, Милетић, а то је значило: Син Милованов, Милојев, Ранков, Милетин.»

Што се тиче наставка — *овић*, *евић*, кад се у језику учврстио већи број презимена с таквим наставком, морао се према тим наставцима додавати готов наставак — *овић* или — *евић*, али они су настали мешањем маставала — *ов* или — *ев* са наставком — *ић* (— *ов*, — *ев* + — *ић* — *овић*, — *евић*). Употреба ових наставака и у другим словенским језицима указује на њихово порекло из прасловенског.

Овако обликован назив помоћу посвојног придева природно се добијао, преко израза какви се и данас употребљавају, нпр.: «Онај *Перов* мали» или «онај мали *Перов*.» Наставак — *ић*, који се у овом ономастичком значењу налази и у другим словенским

језицима са мекшом или тврдом нијансом гласа *ић*, могао је настати у фигуративном значењу да се очевим именом и умањеном значењу прикаже сличност и припадност малог детета оцу: рече се за дете да је исти, прави отац.

У вези са засебношћу ових наставка и њиховом учвршћеношћу у језику и њихова је деклинација. Тако се *Крсто Луков* деклиника као неодређени придев: *Крста Лукова*, илд., иако се у овом говору посвојни придев више не деклинира као неодређени, него као одређени придев, па се рече: шпр. видели смо сина *Крста Лукова*, али видели смо *Крстовог* сина. Овако се деклинира и када овакав присвојни придев завршава наставком — *ин*, па се рече: »дошао је брат *Ника Андрина*«, али: »видјели смо *Андријиног* брата.« Из свих ових примера види се и разлика у реду речи: супротно обичном да замјеница долази испред именице на коју се односи, у овим називима долази замјеница иза именице као што долази презиме иза имена, што показује да се посвојни придев и у овом ненаслеђеном значењу осећа као нека врста презимена.

Последњи у селу са оваквим називом али проширеним називао се *Перо Антонамаркова*. Биће му остао такав назив зато што му је отац био жив, а он био мање познат због дугог одсуствовања на раду далеко од родног села, па је требало да се ближе означи име његовог оца.

Данас се већ сваки зове по свом имену и презимену, у колико се у разговору са међусобно познатима не зову само по имену.

Поред наведених патронимичких назива добијали су се и називи по професији: *Андрија Ковач*, *Иво Пешар* (његов син: *Марко Пешеров*), *Андрија Цревљар*. По мјесту живљења: *Мило с Шлавде* (тако се звао јер му је кућа била нешто усамљена. Да је овај назив, барем за краће време већ био постао наследан поред наслеђеног презимена види се из стихова којима смо се као деца забављали: »нема суда, нема правде, убили су *Бура с Правде*, бацили га преко бацде.« По месту живљења је и назив *Вуко с Басе* (живео је преко мора на другој страни мореуза *Вериге*, а имао је везе с *Лешеташцима*, јер је продавао поврће).

Било је и подругливих надимака: *Нико Лула*, *Антон Кењац*, *Нико Цото*, (тал. *gotto*), *Перо Гаћица*, *Трипо Балави*.

Као мушки добијали су назив по оцу и женске док се не би удале, а од тада по мужу: *Њеза Перова*, *Мара Лукова*, *Аића Богданова*, *Ката Шпирова*, *Нина Вицкова*, *Франа Крстова*, а *Аића Видова* звала се по оцу јер је остала неудата.

Са називом па — *ин* *Ката Зифрина*, по мужу са презименом *Зифра*. По крају из којег се доселила: *Ката Конавојка* (из *Конавала*) као и њен муж *Марко Конављанин*.

Од подругливих сјећам се једино надимка *Нина Печена*, названа тако по необично црвеном лицу које је изгледало као опекотина, Нина Цотина (шепава).

Због нјеровања да изговорене речи имају моћ да утичу на догађаје у овом говору као и у другим има случајева да се реч за коју се мисли да њен изговор доноси неко зло замени неком другом: *непоменица* место као змија. У Вуковом речнику налази се и »добрић, добрића (у Боци) виде *змеј*«. Реч *Добрић* употребљавају рибари место речи камен који се ставља на рибарске справе да би потонуле на морско дно и задржале се на одређеном месту. За камен се иначе везује неугодно осећање због његове неплодности и безживотности, па се реч у овом смислу као фигуративна издвојила од опћег значења којему је припадала и тако као самостална сачувала своју стару форму.

По Вуковом речнику: »камени виде камен: ками ти се срце! Ками мајци да утећи могу!«, (у Лепетане).

— »он се нада да ће добити туђе« »ками да му је!«, »оће ли он имати какве користи од тога?« — »Ками!«.

Реч *пуница* замењена је као и у неким другим говорима речју *пуница*. У речнику Петра Скока протумачена је као реч настала да се избегне реч *ташта* због њене везе с придевом *таште* (празан). Према Вуковом речнику говори се и *пунац* место таст, у Лепетанима нисам чуо такву реч.

Једна стара жена кад би у нас дошла у кућу и видела да смо на горњем спрату у кухињи, јавила би се одоздо речима: »јесте ли павише« место: »јесте ли горе«, да би избегла реч *горе* која може имати друкчије неугодно значење.

Бадњак се сматра као симбол живота, весеља, па се за његово преговоравање говорило: »превеселио се« место преселио, што би опет било ефемизам место престазио (у значењу свршетка живота).

На Крсно име крсна се свећа угаси крухом умоченим у вино. У Рисну, према Вуковом речнику место угасити каже се *утјешити* крсну свећу. И за дете каже се *утјешити* место *успавати* га («*trappillo*») ут. тихо, утишати.

Место богати рече се борати, обично при молби, саветовању, у еуфемистичком значењу, према песимистичком: »што ти чини, бога ти? «бога ти твојега!» »бога му!»

Речима којима се мисли да ће се онемогућити зло деловање изговорених речи којима се некога много хвали, особито у погледу здравља или успјеха у раду рече се: »не било урок«, верује се ваљда да ће га тим речима сачувати од завидљиваца који би га могли *урети*.

Речи *узочас* и *узоне* слушао сам више пута од најстарије жене у селу. Пратила је говор своје саговорнице исказујући своје залагање непрестаним климањем главе и овим речима као

надоцном узвику *ô* (*ê* *узочас*, *ê* *узоне!*), који се иначе у овом месту скоро редовито употребљава уместо узвика *да*.

У Вуковом речнику налази се реч *узвне!* (у Рису) као чудехи се за што, н.п. *узвце зар нијеси чуо*«. Као што се види ова се реч од лепетанске разликује нешто и по форми и по значењу.

Мислим да су ове речи како се говоре у Леп. елишком постале од узвичног израза *«узô (зао) час не било»!* У варијанти *«узочас»* отпала је компонента *не било*. Овом елишком може се објаснити необичан случај да се жеља исказује негативним изговором, какав би био без преликата *«не било»* (као супротност изразу *«у добри час»*), али у варијанти *узоне* која је настала губљењем речи *час* и *било*, сачувана је негативна честица *не* по којој се види да су обадве варијанте постале из раније негативне реченице.

У рисанској варијанти *узвне* глас *в* могао је настати према *звати зовем* или којом другом асоцијацијом. Ове речи постале су елишом, етимолошки нејасне, па су због тога, као и због своје апстрактности, могле лако доћи под утицај других речи.

Када се неко успоређује са мртвом особом, од страха да тим успоређивањем не би оној који се успоређује дошао у стање у којему се налази мртви, уметну се у говор речи: *«не било примјењено»*, што значи да се не пренесе на њега, нпр. *«он је, не било примјењено, сличан покојном ујаку»*.

Речи ове врсте показују не само колико је како сујеверје, него и колико је у народу уска машта и нагонска способност довођења у везу различитих представа.

Неке од њих употребљавају скоро искључиво жене због своје јаке осјећајности која се одражава и на њихово мишљење и веровање.

И иначе ове су речи експресивно обојене, чиме се разликују од других, експресивно необојених, наведених у овом раду.